

Emilia OGLINDĂ

Concurența modurilor din perspectiva raportului limbă – vorbire

E.O. – doctor în științe filologice, conf. univ., Facultatea de Litere, Departamentul de limba română, lingvistică generală și limbi clasice a Universității de Stat din Moldova. Domenii de cercetare: morfosintaxa limbii române, lingvistica generală, romanistica, lingvistica contrastivă. Cărți publicate: *Lingvistica generală (materiale didactice)*, în colab., 1998; *Capitole de istorie a lingvisticii (material didactic cu texte adnotate)*, 2005; *Lingvistica generală. Compendiu*, în colab., 2008; *Elemente de morfosintaxă contrastivă (suport didactic)*, în colab., 2010; *Introducere în lingvistică*, în colab., 2011.

O problemă controversată a lingvisticii contemporane este cea a dihotomiei limbă – vorbire, cercetată, de la F. de Saussure încoace, de numeroși lingviști, preocupați să releve distincțiile ce le implică raportul vizat: *general vs particular, social vs individual, substanță vs formă* etc. În *Cursul de lingvistică generală* saussurian sunt disociate două laturi ale limbajului: „una, esențială, are drept obiect limba, care e socială în esența ei și independentă de individ; acest studiu este numai psihic; cealaltă, secundară, are drept obiect partea individuală a limbajului, adică vorbirea, inclusiv fonațiunea: ea este psihofizică” [32, p. 43].

Limba, componentă importantă a limbajului, are un caracter supraindividual: privită de F. de Saussure ca o „convenție adoptată” și „o instituție socială”, ea nu este identificată cu celelalte instituții sociale, întrucât aparține comunității în ansamblu, ca mijloc universal de comunicare, ale cărui elemente sunt actualizate în vorbire.

Unitățile limbii sunt încorporate în sistemul limbii în baza unor reguli accesibile locutorilor capabili să le folosească pentru a crea texte coerente. În felul acesta, limba cuprinde atât ansamblul sau inventarul de elemente, cât și sistemul de reguli ce face posibilă funcționarea lor. Recunoscută drept o „realitate psihică”,

limba nu se atestă doar în vorbirea unui individ detașat de comunitate, ci este difuzată în întreaga masă a vorbitorilor. Orice locutor poate să însușească, în funcție de competența sa elocutională, o parte a limbii care, concomitent, este stăpânită de toți membrii comunității lingvistice.

Din perspectivă trihotomică, sunt examinate corelațiile *sistem – normă – vorbire* (E. Coșeriu) și *sistemul limbii – organizare verbală – materialul limbii* (L. Șcerba). Atât E. Coșeriu, cât și L. Șcerba atribuie sistemului un caracter dinamic; conceptul în cauză înglobează totalitatea unităților organizate într-un anumit mod și regulile de asociere a lor în procesul comunicării [35; 11]. În opinia lui L. Șcerba, „organizarea verbală” este mecanismul de vorbire ce se manifestă în anumite condiții, dezvăluind aptitudinea locutorilor de a întrebuița corect diverse unități lingvistice (cuvinte, îmbinări, propoziții etc.).

E. Coșeriu definește sistemul drept un ansamblu de „opoziiții funcționale”, ce cuprind sistemul de posibilități, reprezentând totalitatea „coordonatelor care indică căile deschise și închise ale unei vorbiri inteligibile”. Un concept mai amplu este norma – „un sistem de realizări obligatorii”, acceptate în comunitatea de vorbitori, iar vorbirea este „realizarea concret-individuală a normei”, constituind cea mai largă noțiune [13].

Potrivit viziunii coșeriene, sistemul și norma nu constituie „realități autonome și opuse vorbirii, ci forme care se constată chiar în vorbire” [4, p. 119]. Vorbirea nu este „o realizare a sistemului”, cum considera F. de Saussure, ci „sistemul este o dimensiune a vorbirii”, ceea ce demonstrează caracterul complex al acesteia. Între unitățile sistemului se stabilește un raport dinamic: eventualele modificări duc la transformarea raporturilor dintre elementele limbii și la restructurarea limbii, în ansamblu.

Limba – fenomen cultural – servește la realizarea unor anumite finalități, exteriorizându-și potențele expresive în actele comunicative. Cauza eficientă a faptelor de limbă „este în fiecare caz omul care le produce pentru ceva” [12, p. 52].

Prof. E. Coșeriu emite o serie de principii metodologice de o inestimabilă valoare în lingvistica contemporană, reliefând, în mod pregnant, *creativitatea și alteritatea*. Reputatul savant remarcă interdependența dintre principiul creativității, „comun al tuturor activităților culturale, adică activităților libere ale omului” [10, p. 9], și schimbare lingvistică: înfățișând „creativitatea limbajului în istoria limbilor”, schimbarea

lingvistică „în momentul său inițial și original, este totdeauna un act de creație individuală” [11, p. 90].

În deplin acord cu ideile emise de prof. E. Coșeriu, A. Martinet opinează că funcționarea limbii presupune diferite „processe care pot face ca după o lungă perioadă ea să devină de nerecunoscut” [22, p. 222]. Schimbarea lingvistică rezidă în substituirea unor categorii sau forme prin altele și urmează să fie delimitată de variere, interpretată drept co-existență și concurență a formațiunilor eterogene, reunite în baza unei trăsături comune [24].

Cele relatate sugerează posibilitatea de a investiga concurența modurilor verbale, pornind de la dihotomia *limbă – vorbire* (*discurs*). Cu aplicare la domeniul morfosintaxei, ținem să comentăm câteva aspecte ce ilustrează noțiunile menționate. Caracterul dinamic al relațiilor sistemice la acest nivel se manifestă prin modificări de ordin gramatical, care scot la iveală unele tendințe evolutive.

Structura gramaticală a limbii române constituie un sistem dinamic deschis, în care acționează multipli factori ce duc la schimbări lingvistice. O multitudine de fenomene se declanșează în cadrul verbului, în special al modurilor personale și nepersonale. Performanțele sinonimice ale acestora condiționează, inevitabil, concurența în variate ambianțe unde este lesne de sesizat utilizarea obligatorie și cea virtuală (posibilă) a formațiunilor în cauză. Variația liberă a structurilor concurente este fundamentată pe factori semantici.

Să urmărim situația semnalată în anturaje în care concurează, în calitate de sinonime sau echivalente funcționale, conjunctivul, infinitivul și supinul. Natura gramaticală a formațiunilor numite „moduri nepersonale” determină, în mare măsură, sfera funcțională a acestora. Unii savanți nu recunosc ipostaza predicativă a modurilor nepersonale, numindu-le „forme verbale nepredicative nonconjunctivale” [20], pe când alți specialiști în materie le recunosc în calitate de formațiuni predicative [15, p. 5-8; 23, p. 255-265].

Raportul de sinonimie între modurile menționate este întemeiat pe semnificațiile lor comune. Astfel, supinul a moștenit din indoeuropeană valoarea unei acțiuni virtuale, asemenea conjunctivului, care posedă și semnificație finală ce îl apropie de infinitiv și supin [2, p. 11-12]. În ipostază de *sinonime funcționale*, membrii corelației infinitiv – su-

pin – conjunctiv se află în distribuție defectivă [14, p. 124], întrucât se atestă nu numai în contexte identice, dar și diferite.

În cele ce urmează, ne vom referi preponderent la ambiantele în care modurile în cauză sunt utilizate drept cuvinte determinative, în poziție postnominală, raportate la substantive și substitutele acestora, și în poziție postverbală, în îmbinare cu unele categorii de verbe. Este de reținut că în procesul comunicării, formele în discuție sunt întrebuințate în condiții speciale, ceea ce implică fenomene ca dislocarea și inversiunea elementelor componente ale sintagmelor, inserarea sau omiterea unor instrumente gramaticale (prepoziții ș.a.). Asemenea structuri își extind aria de utilizare în diverse stiluri funcționale, de exemplu în cel beletristic.

În limba română, infinitivul și, mai rar, supinul postsubstantival pot fi substituite prin conjunctiv, fiind uneori distanțate în raport cu unitatea dominantă. Materialul disponibil conține numeroase mostre de acest fel: „...năzuințele desperate de a-și înfrâna pornirile inimii” [30, p. 70]; „...gestul gratuit al chelnerului de a-i scutura niște fărâmituri imaginare...” [7, p. 146]; „Nu-și putu ascunde gestul pe care orice femeie l-ar fi făcut: să măsoare cu ochi de gospodină odaia” [7, p. 194]; „Atâta doar că a găsit un mijloc mai inteligent să mă intrige?” [7, p. 149]; „...au căutat dacă nu există un alt mijloc, mai sigur, de aflat adevărul” [25, p. 55]; „...și anume declarația ei de neputință ca un dat care nu putea fi învins, de a-l părăsi pe Petrică” [27, p. 179].

Exemplele relevate *supra* denotă posibilitatea de a înlocui, aproape fără restricții, infinitivul postnominal prin conjunctiv. A se compara: năzuințele desperate să-și înfrâneze pornirile; gestul gratuit al chelnerului să-i scuture niște fărâmituri; gestul de a-și măsura cu ochii odaia; declarația ei... să-l părăsească.

Atunci când infinitivul este anticipat de prepoziția *în*, o atare operație nu este realizabilă: „...are o putere colosală în a tăcea...” [27, p. 89] / are o putere colosală în să tacă (?); „Da, dar forțele ei în a și-l impune fuseseră mai puternice” [27, p. 259] / forțele ei în să și-l impună (?).

Prepoziția-morfem *de*, marcă a „supinelor-adjective”, comportă un grad sporit de desemantizare în opoziție cu cele ce indică destinația sau finalitatea. Aici vom aminti și formațiunile ce includ negația *ne-*, apropiate, ca valoare, de locuțiunile adjectivale: „Clipe rare, de neuitat: nici nu știu când și unde ne-am despărțit” [27, v. 1, p. 147] / Clipe rare,

ce nu pot fi uitate / clipe memorabile; „Ba te rog să păstrezi o amintire *de neșters* a acestor clipe...” [27, v. 1, p. 501] / să păstrezi o amintire *ce nu poate fi ștersă* / amintire *persistentă*; „Ce știm noi ce poate zgudui spiritul unui fizician, o *comportare* stranie, *de neexplicat* pe cale rațională” [27, p. 67] / o *comportare* stranie, *inexplicabilă*. Transformările frazelor de mai sus dezvăluie sensul modal de imposibilitate și cel calificativ. Astfel, „supinul” ce inserează negația *ne-* este substituibil prin adjective, și nu prin modurile concurente nominalizate, ceea ce confirmă ideea despre sintagmele menționate ca „locuțiuni” adjectivale.

Dislocarea elementelor componente ale îmbinărilor Substantiv + Verb (Inf.) nu împiedică, de regulă, substituirea semnalată: „*Nevoia* sufletului măriei tale *de a desface* o taină...” [31, p. 387] / *Nevoia* sufletului măriei tale *să desfaci* o taină.

Cât privește conjunctivul, sunt de relevat variate ambianțe în care acest mod își manifestă potențele funcționale. În poziție postnominală, se asociază atât cu substantivele concrete, cât și abstracte, „eliminând” frecvent infinitivul și supinul. Iată câteva mostre concludente ce conțin conjunctivul în poziția semnalată: „*Ministerul n-are dreptul și calitatea să intervie*” [29, p. 215] / *n-are dreptul de a interveni*.

De notat unele enunțuri în care înlocuirea nu are loc fie din cauza forme nearticulate a substantivului determinat, fie a „parcelării” subordonatei atributive: „...porni cu brutalitate *ordinul* telefonic *cum să i se facă dreptate* poetului...” [27, p. 265] / *ordinul* cum a i se face dreptate (?); „*Măria ta ..., dă-ne poruncă. Să iasă* înainte cei șase arcași...” [31, p. 170] / *dă-ne poruncă. A ieși* înainte...(?).

Conjunctivul este întrebuințat în ambianța substantivelor concrete inanimate și animate: cele inanimate desemnează obiecte ale percepției senzoriale, substanța, materia, somatisme ș.a., iar cele animate comportă marca [- uman] și [+ uman]: „Nu mai spune, de unde a avut atâția *bani să-l cumpere?*” [27, p. 108] / *bani* pentru a-l cumpăra; „Eu cred că nu există *casă*, în tot cartierul Malache Măcelaru, *în care lemnăria să nu fie lucrată* de Scarlat” [8, p. 242]; „*Uite, acolo, față ca de prunc..., uitați-vă, colea, dinți* (Costache deschise gura) *să spargi pietre-n ele*” [8, p. 318].

Se atestă frecvent substantivele *om, femeie, bărbat* ș.a., succedate de subordonata atributivă al cărei verb predicat la conjunctiv nu se pretează, de regulă, înlocuirii prin infinitiv sau supin: „...am nevoie de *oameni care să*

poată pune umărul” [29, p. 66]; „...nu poate fi om trăitor în Țara Moldovei care să nu dorească sănătate și izbândă măriei sale” [31, p. 357]; „Ție ți-ar trebui un bărbat voinic și priceput, care să-ți apere averea” [19, p. 87].

Ținem să observăm că raportul atributiv poate fi redat și de conjunctivul din componența subordonatelor în cauză, ce determină un pronume (mai cu seamă, nehotărât, demonstrativ, negativ) din regentă: *cineva, ceva, altul, singurul, aia* (= *aceea*), *unul, nimeni* etc. „Ea o să-ți spună *ceva* din care să înțelegi cât de cât!” [7, p. 309]; „...neavând pe *nimeni* care să-l zgâlțâie și să-l dea cu capul de pereți...” [19, p. 53].

Exemplele relevate *supra* ne pun la dispoziție un material divers, care dezvăluie unele particularități funcționale ale conjunctivului postnominal. Printre factorii de ordin formal, ce împiedică substituirea modului dat prin infinitiv / supin, s-ar cuveni să semnalăm jonctivele *care, în care, cum că, ca să nu cumva, ca ș.a.*: „...a venit de la Cujețiu un călăreț la curte la Timiș cu mare *rugăminte* de la jupâneasa Anghelina, văduva pârălabului, *ca să nu cumva să lipsească* dumneaei comisoaia...” [31, p. 344] / ...cu mare *rugăminte* ... ca nu cumva a lipsi dumneaei...(?).

În cazul conjunctivului întrebuițat în enunțurile cu subordonate atributive *apozitive*, suprimarea jonctivului *ca* face posibilă înlocuirea menționată, cu excepția frazelor în care este de față agentul acțiunii: „...*avea și el un vis: ca orchestra* simfonică a Filarmonicii să facă un turneu în străinătate...” [27, p. 117] / *avea și el un vis ...orchestra* a face un turneu (?); „Însă Otiliei îi venise alt *gust: să se urce* chiar pe calul lui Felix” [8, p. 67] / îi venise alt *gust: a se urca* chiar pe calul lui Felix; „...un *gând* îi stăruia în minte: *să fugă* cât mai repede din această casă” [8, p. 117] / un *gând* îi stăruia în minte: a fugi cât mai repede...(?). Interesant de semnalat că, în enunțurile de acest fel, valorile atributivă, apozitivă și debitativă sunt greu de demarcat, bunăoară: „Până atunci *aveam de lucru: să-mi dau doctoratul, să intru* în învățământul superior...” [27, p. 78] / Până atunci trebuie să lucrăm: să-mi dau doctoratul.

Sunt de remarcat frazele ale căror subordonate atributive cumulează valoarea consecutivă, redând gradul maxim de intensitate. În asemenea enunțuri, conjunctivul nu se pretează, de obicei, substituirii prin infinitiv: „Are o *memorie* colosală și o *dicție s-o invidieze* teatrul național!” [7, p. 180] / Are o *memorie* și o *dicție* a o invidia teatrul național (?).

Conjunctivul este utilizat în ambianța substantivelor cu sens *iussiv, hortativ, permissiv*, bunăoară: *poruncă, rânduială, ordinul, sfatul, rugă-*

mintea, porunca, instrucțiunea, misiunea, invitația; permisiunea, învoirea, îngăduința, voie ș.a., unele dintre care sunt anticipate de anumite verbe: *a avea, a da, a veni, a trimite* ș.a., de prepoziția *cu* ș.a. În anturajele vizate, este ales conjunctivul postnominal, în detrimentul infinitivului și al supinului. Atunci când agentul acțiunii este explicit (poate fi și subiect inclus sau cel logic), infinitivul și supinul, de regulă, nu sunt folosite: „*Am poruncă de la muța și de la tuța să fiu azi înapoi*” [31, p. 47] / *Am poruncă de la muța ..., a fi azi înapoi* (?).

În unele contexte, dislocarea conjunctivului față de elementul regent este considerabilă, ceea ce facilitează utilizarea, deopotrivă, a conjunctivului și a indicativului. În fraza: „*Erau niște rânduiești pe care mărița sa poftea să le ție tainice, în ceea ce privește timpul când se dă drumul harmasarilor la iepe; cum trebuie să fie văzduhul și luna și ce ierburi înflorite în ceaiuri; cum să fie casa harmasarilor și a iepelor; câtă apă să curgă din cișmele, cât fân să fie în iesle, ce hrană să dai mânzului...*” [31, p. 70], la substantivul determinat *rânduiești* sunt raportate verbele: *să fie, să curgă, să dai*, alături de: *poftea să ție, trebuie să fie*.

Topica inversată, asociată dislocării determinatului în raport cu determinantul său, poate influența capacitatea conjunctivului de a fi înlocuit prin echivalentele sale funcționale: „*Voie ca să ne ducem să ne închinăm aceluși sfânt părinte n-avem decât după sfânta înviere...*” [31, p. 395] / *Voie a ne duce să ne închinăm ...n-avem...*

Alături de substantivele determinate concrete, ce indică obiecte percepute senzorial și, mai cu seamă, în preajma substantivelor animate, înlocuirea prin infinitiv / supin nu este realizabilă: „*Nu-i nici târg, să te strecuri printre mulțime*” [31, p. 252] / *Nu-i nici târg prin care să te strecuri* / *Nu-i nici târg pentru a te strecura* (?).

Cele relatate *supra* vin să reliefeze unele enunțuri în care aceluiași substantiv determinat i se asociază atât conjunctivul, cât și infinitivul: „*În după-amiaza acelei zile, a fost îngăduință să se veselească slujitorii, deci căpitanul Petrea a pus străji, ca să nu aibă îngăduință alți oameni străini a trece la odăi*” [31, p. 361].

În poziție postverbală, modurile analizate servesc la exteriorizarea multiplelor raporturi: complementar direct și indirect, a raporturilor circumstanțiale (temporal, modal, cauzal, final, concesiv, condițional etc.). Prezintă interes contextele în care conjunctivul și echivalentele sale sunt apte a exprima valorile complementară directă și indirectă.

Cu sens complementar direct, conjunctivul se asociază cu verbele *volitive* (a vrea, a urmări, a ține, a pofti, a nădăjdui, a ținti, a-și propune, a catadicsi, a spera ș.a.), *cauzative iussive* (a determina, a pretinde, a autoriza, a consemna, a convinge, a împinge, a trimite, a obliga ș.a.), *postulandi* (a ordona, a pune, a cere, a porunci, a comanda, a conjura, a dicta, a impune ș.a.), *hortative* (a îndemna, a ruga, a (se) sfătui, a invita, a îmbia, a încuraja, a îndupleca, a convinge, a implora, a pofti, a recomanda, a povățui ș.a.), *permissive* (a permite, a lăsa, a îngădui, a da voie, a-și rezerva, a da învoire ș.a.) etc.

Sunt concludente exemplele: „Atât Ionuț, cât și Nicoară ținteau să iasă mai cu seamă asupra lui Suleiman-Beg” [31, p. 268] / ținteau a ieși; „Aura catadicsi în cele din urmă să-și ia ochii de pe eroul zilei” [7, p. 356] / Aura catadicsi a-și lua ochii...; „... îl sileau să se ia la luptă cu alți copii” [28, p. 30] / îl sileau a se lua la luptă; „Nu pot s-o fac pe Olimpia asta să înțeleagă să nu mai vină pe aici ca să-l irite” [8, p. 52] / Nu pot s-o fac pe Olimpia a înțelege...; „...povățui pe doamna Bologna să-i refuze mijloacele bănești” [30, p. 34] / povățui pe doamna Bologna a-i refuza mijloacele bănești; „În trei luni de zile, cât fusese oprit de medici să vorbească...” [30, p. 96] / fusese oprit de medici a vorbi; „A venit drept acasă, cu toate că făgăduise lui badea Mihalache să treacă pe la ei” [16, p. 82] / făgăduise a trece; „... gândindu-se în aceeași vreme, de unde să împrumute parale să aibă fata de drum” [16, p. 122]; „...chiriașul nu consimțise să se mute înainte de Sf. Dumitru” [8, p. 68] / nu consimți a se muta; „Prins în detalii polițiste care mi-au năvălit dezordonat sub condei, am uitat să dezvălui mai clar adevăratul înțeles al vinovăției mele” [27, v. 1, p. 75]; „Cumințenia o povățui să lase întâmplării grija de a descurca această întâlnire” [26, p. 467]. Și echivalentele funcționale ale conjunctivului – infinitivul și supinul – se îmbină cu verbele nominalizate, de exemplu: a porunci, a ordona, a sili, a face, a constrânge, a pune, a impune, a obliga, a cere, a îndemna, ruga, a pofti, a trimite, a însărcina, a (nu) lăsa, a (nu) permite, a opri, a împiedica, a stingheri, a întrerupe, a ajuta, a da, a deprinde, a învăța etc.

De notat exemplele: „Această reîntoarcere de bună voie la sclavie m-a făcut a cugeta mult asupra modului de a libera popoarele ce sunt sclave din naștere...” [1, p. 190]; „Ca s-o facă a odihni măcar cât de cât, administrația a rugat-o...” [16, p. 227]; „Acum permiteți-mi a vă glăsui ca un adevărat amic...” [1, p. 196]; „Simpla meserie de pietrar l-a deprins a depăna o tăcere lungă și plină de miez...” [16, p. 263]; „Distrați-vă, zice, că mâine o dau îndărăt la ars” [27, p. 152].

În româna contemporană majoritatea verbelor semnalate se îmbină preponderent cu modul conjunctiv. Acest mod verbal poate substitui, în variate ambianțe, aproape fără restricții, infinitivul și supinul. Înlocuirea modurilor nepersonale semnalate, în calitate de complemente directe, prin conjunctiv, s-a intensificat în româna contemporană, fapt care dezvăluie cunoscuta tendință de limitare a întrebuițării infinitivului, proprie limbilor din arealul balcanic [17, p. 69-116; 18].

La redarea raportului complementar indirect, conjunctivul și modurile nepersonale concurente sunt folosite în anturajul verbelor *finali* (a se oferi, a avea grijă, a-l învrednici ș.a.), *affectuum* (a se mulțumi, a se teme, a se sfi, a se milostivi, a se bucura, a-i fi jale, a (nu) se îndura, a se plânge ș.a.), al verbelor ce indică reușita în realizarea acțiunii, condiții suficiente, pregătirea pentru îndeplinirea acțiunii (a se pregăti, a sta gata, a fi gata ș.a.), evitarea unei situații, stări, acțiuni (a se feri, a se opri, a se păzi, a scuti ș.a.), al verbelor ce exprimă hazardul (a avea noroc, a fi sortit, a fi blestemat, a fi ursit, a fi osândit, a pedepsi ș.a.) etc.

În exemplele citate *infra* sunt redată raporturile în cauză: „Am avut grijă să te scutesc de această situație...” [8, p. 94] / am avut grijă a te scuti; „...era fericit s-o știe pe Anișoara ocupată în altă parte...” [19, p. 83] / era fericit a o ști ocupată; „...cât de tentată mă simt să închid ochii și să pășesc în urma lui orbește, fără să-mi întorc privirile îndărăt!” [7, p. 233] / cât de tentată mă simt a închide ochii; „Domnul intrase cu o clipă mai înainte și avusese răgaz să se închine la sfintele icoane...” [31, p. 434] / avusese răgaz a se închina; „Negrescu, o ajutați eu, scutind-o să pronunțe un nume odios” [7, p. 154] / scutind-o a pronunța un nume odios; „Viața noastră a creștinilor, în aceste părți, e blăstemată să fie fără spor și fără județ” [31, p. 497] / e blăstemată a fi fără spor.

A se compara: „...nu te îndura de a mă înștiința despre starea lucrurilor pe acolo” [21, p. 368]; „Mă pregăteam a-mi apăra zilele împotriva fiarelor primejdioase...” [1, p. 125]; „...aici și-a urzit întâiul lăicer... și s-a dezvoltat a-i zice bade unui flăcău de aici din sat” [16, p. 143]; „...se necăjeau în baltă la tăiat papură cu cosorul” [31, p. 267] / se necăjeau să taie papură; „Nu există nici o măreție în a călca regulile” [34, p. 13]; „...sunt unanimi în a spune că acuzația ...nu are nici o bază verosimilă” [34, p. 80].

În procesul comunicării se observă intensificarea unor sintagme ce inserează verbele faziale (incoative, finitive) în modele de felul: V1 (a începe) + Prepoz. (prin a) + V2 (Inf.); V1 (a sfârși) + Prep. (prin) +

V2 (Inf.), atestate frecvent în unele opere literare, dar și în cele cu un conținut științific. În structurile evidențiate nu este realizabilă înlocuirea infinitivului prin conjunctiv sau supin:

„Alexandru Milea *sfârși prin a crede* că este un fel de a glumi” [19, p. 25] / *sfârși prin să creadă* (?); „Ca să poată domina într-o zi pe fata boierului, *începea prin a se lăsa dominat...*” [19, p. 54] / *începea prin să se lase dominat* (?); „...*începu prin a-i săruta* cu frenezie degetele albe...” [19, p. 105] / *începu prin să-i sărute degetele*; „Totul *s-a sfârșit prin a se afla*, miniștrii săi cunoșteau bine această poveste...” [34, p. 10]; „*A început prin a strânge* dovezi, dar nu știa cum poate acționa” [34, p. 96].

Remarcăm utilizarea modurilor în discuție pe lângă adjectivele și participiile cu valoare optativă / deziderativă (dornic, doritor, poftitor, nerăbdător, înclinat ș.a.), adjectivele și participiile ce denotă capacitatea de a realiza o acțiune (a fi capabil, bun, vrednic, breaz de ceva), adjectivele ce exprimă permisiunea, îngăduința, predispoziția, intenția de a săvârși acțiunea (îngăduitor, dispus ș.a.), adjectivele ce redau emoții, stări psihologice (onorat, bucuros, mândru, nerăbdător, curios, vesel, disperat ș.a.). Sunt de menționat exemplele:

„...Sinan Pașa, fost în cinci rânduri mare vizir și mult *poftitor să îngenuncheze* ținuturile românești” [19, p. 148] / *poftitor a îngenunchea*; „...numai tata *s-a găsit mai breaz să mă trimită* pe mine” [28, p. 11] / *s-a găsit mai breaz pentru a mă trimite*; „...băștinașii *erau deprinși* din veacuri *să nu aibă așezare* trainică...” [31, p.480] / *băștinașii erau deprinși a nu avea așezare trainică*; „Moromete era foarte *curios* – și foarte *vesel* în același timp – *să vadă* dacă...” [28, p. 46].

A se compara: „...nu era nici mai mult nici mai puțin decât o operă măreață, *vrednică de a trezi* admirația.” [1, p. 172]; „Acea viață nouă de școlar ...*condamnat a învăța pe de rost* verbe franceze...” [1, p. 184]; „Ostașii moldoveni sunt viteji și *meșteri de a mânu*i sulița și *a se apăra* cu scutul” [21, p. 281].

Din cele relatate se desprind următoarele concluzii:

1. O problemă controversată a lingvisticii contemporane este cea a dihotomiei limbă – vorbire, cercetată, de la F. de Saussure încoace, de numeroși lingviști, preocupați să releve distincțiile ce le implică raportul vizat: *general vs particular, social vs individual, substanță vs formă* etc.
2. Schimbarea lingvistică rezidă în substituirea unor categorii sau forme prin altele și urmează să fie delimitată de variere, interpretată drept

coexistență și concurență a formațiunilor eterogene, reunite în baza unei trăsături comune.

3. Structura gramaticală a limbii române constituie un sistem dinamic deschis, în care acționează mulți factori ce duc la schimbări lingvistice. O multitudine de fenomene se declanșează în cadrul verbului, în special al modurilor personale și nepersonale.

4. Performanțele sinonimice ale acestora condiționează, inevitabil, concurența în variate ambianțe unde este lesne de sesizat utilizarea obligatorie și cea virtuală (posibilă) a formațiunilor în cauză.

5. Variația liberă a structurilor concurente este fundamentată pe factori semantici. Între acestea se stabilește distribuția defectivă: formele în cauză sunt folosite atât în contexte identice, cât și diferite.

6. Raportul de sinonimie între modurile conjunctiv, infinitiv, supin este întemeiat pe semnificațiile lor comune. Astfel, supinul a moștenit din indoeuropeană valoarea unei acțiuni virtuale, asemenea conjunctivului, care posedă și semnificație finală ce îl apropie de infinitiv și supin.

7. În procesul comunicării, formele în discuție sunt întrebuițate în condiții speciale, ceea ce implică fenomene ca dislocarea și inversiunea elementelor componente ale sintagmelor, inserarea sau omiterea unor instrumente gramaticale (prepoziții ș.a.).

Referințe bibliografice

1. Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. 3, *Proză, Dramaturgie*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1977.
2. Ion Bacinschi, *L'infinitif et les moyens de son remplacement*, Bucurest, 1946.
3. Emile Benveniste, *Noms d'agent et noms d'action en indo-européen*, Paris, 1948.
4. Eugenia Bojoga, *Coordonate ale receptării trihotomiei sistem – normă – vorbire în lingvistica din fosta U.R.S.S.*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, Chișinău, nr. 5, 1996, p. 118-129.
5. Mirela Ioana Borchin, *Conjunctivul în enunțuri performative*, în „Analele Univ. de Vest”, Timișoara, Seria Științe filologice, XLVIII, 2010, p. 96-117.
6. Mircea Borcilă, *Eugeniu Coseriu și orizonturile lingvisticii*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, Chișinău, nr. 5, p. 42-54.
7. Aureliu Busuioc, *Scrieri alese*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1981.
8. George Călinescu, *Enigma Otiliei*, Editura Cartex, București, 2000.
9. Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie, istorie*, București, 1997.
10. Eugeniu Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*, în „Limba Română”, Chișinău, nr. 5-6, 1994, p. 9-15.

11. Eugeniu Coșeriu *Introducere în lingvistică* / Traducere din limba spaniolă de E. Ardeleanu și E. Bojoga, Cluj, 1995.
12. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău, 2000.
13. Eugeniu Coșeriu, *Sistem, normă și vorbire*, în *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, Editura Enciclopedică, București, 2004.
14. Ion Diaconescu, *Infinitivul în limba română*, București, 1977.
15. Ion Diaconescu, *Moduri nepersonale cu valoare predicativă*, în „Limba și literatura română”, XII, nr. 1, 1983, p. 5-8.
16. Ion Druță, *Piept la piept*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1964.
17. Constantin Frâncu, *Cu privire la „uniunea lingvistică balcanică”. Înlocuirea infinitivului prin construcții personale în limba română veche*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. 20, Iași, 1969, p. 69-116.
18. Constantin Frâncu, *Conjunctivul românesc și raporturile lui cu alte moduri*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2000.
19. Victor Eftimiu, *Romane*, Editura Cartea Românească, București, 1989.
20. Marc Gabinschi, *Formele verbale nepredicative nonconjunctivale ale limbii române (pe marginea tratării lor în gramatica oficială)*, Chișinău, 2010.
21. Bogdan-Petriceicu Hașdeu, *Scieri alese*, vol. I, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1988.
22. Andre Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, traducere și adaptare de Paul Miclău, București, 1970.
23. Constantin Ioan Mladin, *Din nou despre predicativitatea modurilor nepredicative în gramatica românească. Perspective monografice și atitudini interpretative*. www.upm.ro/facultati.../stiinte.../Mladin.pdf
24. *Общее языкознание. Формы существования. Функции. История языка*, под редакцией Б. А. Серебренникова, Москва, 1970.
25. Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991.
26. Cezar Petrescu, *Calea Victoriei. Duminica orbului*, Editura pentru Literatură, București, 1965.
27. Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, vol. 1, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1990.
28. Marin Preda, *Moromeții*, vol. 1, Editura 100 + 1 Gramar, București, 1995.
29. Liviu Rebreanu, *Răscoala*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
30. Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*, Editura Minerva, București, 1972.
31. Mihail Sadoveanu, *Frații Jderi*, vol. 1, Editura Minerva, București, 1981.
32. Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998.
33. Т. Н. Свешникова, *Глагольные и именные конструкции, эквивалентные конъюнктивным, в современном румынском языке. (АКΔ)*, Москва, 1987.
34. Paul Ștefănescu, *Enigme ale istoriei universale*, Editura Vestala, București, 2005.
35. Л. В. Щерба, *Языковая система и речевая деятельность*, Наука, Ленинград, 1974.